

רועי צאן עבדיך

גם אנחנו, גם אבותינו, מנהיגינו ומלכינו

ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו: (בראשית מז ג).¹

רש"י בראשית מז לד – גושן ארץ מקנה

"בעבור תשבו בארץ גושן" - והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה, וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם. "כי תועבת מצרים כל רעה צאן" - לפי שהם להם אלוהות.²

אבן עזרא בראשית מז לד – רועי הצאן מאוסים

"כי תועבת מצרים כל רועה צאן" - לאות כי בימים ההם לא היו המצרים אוכלים בשר, ולא יעזבו אדם שיזבח צאן, כאשר יעשו היום אנשי הודו. ומי שהוא רועה צאן תועבה היא שהוא שותה החלב. ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישתו כל אשר יצא מחי מרגיש עד היום הזה.³

רשב"ם בראשית מז לד – הצאן מאוס

"כי תועבת מצרים" - נבזים היו בעיניהם כל רועי צאן, כי מאוס הצאן בעיניהם, בין לאכילה בין לזבח, כדכתיב: "הן נזבח את תועבת מצרים וגו'" (שמות ח כב).⁴

רבי בחיי בן אשר בראשית פרק מז – לרעיית הצאן מעלות רבות

"והאנשים רועי צאן" - כלומר משלהם ... "כי אנשי מקנה היו", להורות שלא היו משל אחרים רק משל עצמם, כי עשירים גדולים היו. ומה שבחרו השבטים האומנות הזאת והיא אומנות אבותיהם, מפני שני דברים: האחד,

¹ זאת, לאחר שיוסף הכין היטב את שני הצדדים, פרעה ואחי יוסף, לפגישה ביניהם, כפי שהתורה טורחת ומספרת לנו בהרחבה בסוף פרק מז: "ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי: והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה היו וצאנם ובקדם וכל אשר להם הביאו: והיה כי יקרא להם פרעה ואמר מה מעשיכם: ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו בעבור תשבו בארץ גושן כי תועבת מצרים כל רעה צאן". ולא מצאנו מי שמתעכב על כך שכתוב: "רעה צאן" בכתוב יחיד ונקרא בלשון רבים.

² שלוש סיבות טובות מונה רש"י להנחיה של יוסף לאחיו שידגישו את מקצועם - רועי צאן. האחת, שבגין זה תינתן להם ארץ גושן, שהיא ארץ מרעה ומקנה, והם ייטיבו לנצלה ולנהלה. השנייה, שאינם מסוגלים לעשות עבודה אחרת, היינו עבודת אדמה כרוב תושבי מצרים מן הסתם (ראו מלבי"ם בראשית כו יד), וגם אינם בעלי מלאכות ואומנויות "יצרניות" אחרות (מה שאולי השתנה בהמשך הישיבה במצרים, ראו בראשית רבה סא ז שמקצת בני ישראל במצרים היו בעלי אומנויות: "מהם כספים ומהם זהבים", מובא בדברינו [וינצלו את מצרים וכן יוצאי מצרים](#) בפרשת בא). והשלישית, שהמצרים מתעבים רועי צאן משום שהצאן היא עבודה בהמה קדושה המסמלת אלוהות. וחזקוני שמרחיב כדרכו את רש"י, מסביר: "ראתם הייתה מזל טלה ובגללו היו עובדים לצאן". (עם לא-עז או עם לו-עז?). מעניינת היא השוואת הסיבה השלישית עם הראשונה. המצרים עבדו את הצאן ותעבו את רועי הצאן, אבל החזיקו עדרי צאן לצרכיהם: חלב, צמר, אך לא במצרים עצמה, רק בארץ גושן.

³ ראו פיתוח עניין זה בפירושו הארוך של אבן עזרא לפסוק בשמות ח כב, לאחר שהוא דוחה דעה דומה לרש"י שהוא מביא בשם ר' ישועה. ואלה דבריו שם: "ולפי דעת, כי אנשי מצרים בימי משה היו על דעת אנשי לנדיא"ה שהם יותר מחצי העולם, וכולם הם בני חם ואינם אוכלים בשר עד היום, גם דם וחלב ודג וביצים, והכלל כל דבר שיצא מן החי, והם מתעבים מי שיאכל אותם. ומלאכה נמאסה בעיניהם לרעות הצאן, וכן כתוב כי תועבת מצרים כל רועה צאן (בראשית מז, לד). ועד היום לא יניחו אדם שיאכל בשר בארצם. ואם אחד מהם יבוא בארץ נכריה, יברח מכל מקום שיאכלו בו בשר, ולא יאכל כל דבר שיש בו אוכל בשר, וכליו טמאים בעיניהם, וכן כתוב כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם (בראשית מג, לב)". ראו דבריו בהרחבה שם. ואם כך, מדוע יש בכל זאת לפרעה מקנה צאן? (שאלה שניתן לשאול גם על רש"י לעיל). עונה אבן עזרא: "ואין טעם לשאול אם כן למה היה להם מקנה, כי כן יש לאנשי לנדיא"ה, כי הסוסים והחמורים והגמלים למשא ולרכוב, והבקר לחרוש, והצאן לצמר". ורד"ק שלא "מחמיר" כאבן עזרא לגבי תרבות מצרים העתיקה מפרש בפסוק שלנו: "כי תועבת מצרים כל רועה צאן - לפי שאין רועים אותם אלא לאכול את בשרם, ומצרים לא היו מגדלים מהם אלא מעט לגזה ולחלב".

⁴ רשב"ם מפרש שהמצרים לא תיעבו את רועי הצאן משום שהם מתפרנסים מהצאן אשר נחשב בעיניהם כדבר קדוש, אלא תעבו את הצאן עצמו, שנחשב בעיניהם כבהמה ירודה, הן כקרבתן והן כמאכל, וממילא גם את האנשים העוסקים בה ומתפרנסים ממנה. ללא שום עניין של אלוהות או קדושה. (המצרים החשיבו את הבקר, ראו חלום פרעה בו הפרות במרכז וכן הביטוי "מלכות עגלה" שזה עתה שוררנו בחנוכה בעקבות הפסוק בירמיהו מו כ: "עגלה יפה פיה מצרים"). כך מפרש רשב"ם גם את ההפרדה בין האחים ובין המצרים בסעודה בבית יוסף בבראשית מג לב: "כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים, כי תועבה היא למצרים - מבזים היו בעיניהם הרועים לפי שהצאן היה מאוס עליהם". וכך הוא גם מסביר את הפסוק בשמות ח כב כאשר משה אומר לפרעה: "לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו". שלא כרס"ג ורש"י שמפרשים גם שם שמדובר באלוהות למצרים והתועבה היא זביחת אלוהותם, מסביר רשב"ם שם שאדרבא, הצאן עצמו היא תועבה למצרים וזביחתו לגבוה נראית בעיני המצרים כדבר ירוד ובזוי. אין כאן התגרות, כפי שאנחנו אולי מורגלים להבין את הפסוק בשמות ח כב, אלא התבזות. ועד כמה שטרחנו ומצאנו, רשב"ם הוא יחיד בדעה זו והרי לנו שוב דוגמא לייחודו בפרשן פשט המקרא. נראה שגם המחקר ההיסטורי, שאינו מכיר בפולחן חיות או צמחונות של המצרים, מסתדר הכי טוב עם שיטת רשב"ם. כך או כך, נראה שלכל השיטות, רועי צאן הם אנשים ירודים ופשוטים, ולא רק בעיני המצרים. מה חושבת התורה וחושבים חז"ל על רועי צאן?

שיש בה ריוח גדול בגיזה ובחלב ובולדות, והיא אומנות אינה צריכה יגיעה רבה וטורח גדול ומבלי עוון, ועליה הזהיר שלמה בחכמתו: "ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים" (משלי כז, כג).⁵ והשני, לפי שהשבטים היו יודעים שיגלו למצרים הם וזרעם, ומפני שהמצריים היו עובדים לצורת הצאן תפשו להם אומנות זו כדי שיהיו זרעם מורגלים בה, ותהא עבודת הצאן רחוקה בעיניהם.⁶ וכן תמצא רוב הצדיקים והנביאים שהיו רועים, תמצא בהבל: "ויהי הבל רועה צאן" (בראשית ד, ב), וכן במשה: "ומשה היה רועה" (שמות ג, א), וכן שמואל הנביא, וכן שאול ודוד כולם רועים.⁷ והטעם בהם כדי שיתרחקו מן הישוב לפי שהרבה עברות נמשכות בסיבת חברת בני אדם, כגון: רכילות ולשון הרע ושבעת שקר וגלוי עריות וגזל וחמס.⁸

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ד – הבל רועה הצאן הראשון

"ויהי הבל רועה צאן" (בראשית ד ב). שנתירא מן הקללה שקלל הקב"ה את האדמה, שנאמר: "בעצבון ותאכלנה" (בראשית ג יז), והיה מתעסק ברעיית הבהמות.⁹

בראשית רבה כב ג – פחיתות עובד האדמה

"ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה" - שלושה הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תוחלת.¹⁰ ואלו הם: קין, נח, ועוזיהו. קין – "קין היה עובד אדמה". נח – "ויחל נח איש האדמה" (בראשית ט כ). עוזיהו – "אכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה" (דברי הימים ב כו).¹¹

וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אֲבָרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לֹוט וְהַכְנַעֲנִי וְהַפְרָזִי אִזּוּ יֹשְׁבֵי פְּאֶרְץ: וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל לֹוט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין רְעֵיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ: (בראשית יג ז-ח פרשת לך לך).¹²

⁵ אבותיהם של בני גד ובני ראובן שאומרים למשה: "אֶרֶץ מִקְנֵה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֵה" (במדבר לב ד), אבל משה כועס ואינו משתכנע. וגם יעקב, שאומר: "רְחֵלְךָ וְעַזְיָךְ לֹא שָׁפְלוּ וְאֵילִי צֹאנֶךָ לֹא אֶכְלָתִי ... גִּבְתֵּי יוֹם וּגְבַתִּי לַיְלָה: הֵייתִי בַיּוֹם אֶכְלָתִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָה וְתִדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינִי" (בראשית לא לח-מ) לא בטוח שישכים עם התיאור הפשטני והסימבולי של מלאכת רעיית הצאן של רבינו בחיי.

⁶ אבל גם זה לא עזר ועוד רגע ושקעו בני ישראל בעבודה זרה גמורה: "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן ... וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן" (רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג). ראו דברינו [משכו וקחו לכם](#) בפרשת בא.

⁷ לגבי שמואל ושאול איננו יודעים מנין לקח רבינו בחיי שהיו רועי צאן. והמאיר עינינו יבורך ויזכה לחיים ארוכים.

⁸ סיבה נוספת היא אדרבא, שמרעיית הצאן ילמדו איך לרעות אח"כ בני אדם ולחזור אל חברת בני האדם ולשפּרה. שהצדיקים והנביאים יהיו רועים של הציבור ולא רועים המסתגרים בהרים עם בעלי חיים ובורחים מחברת בני אדם. וכמו ששוררנו בימים האחרונים: "הקם לנו רועים שבעה", ביטוי הלכות ממיכה ה ד ונדרש במקומות רבים (סוכה נב ע"ב, שיר השירים רבה ח ג ועוד).

⁹ הבל הוא ללא ספק רועה הצאן הראשון במקרא (מי כבר יכול היה להקדים אותו?) והסיבה לבחירה במקצוע זה הייתה הגזירה על אדם הראשון: "אָרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעִצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ ... בְּזַעַת אֶפְיֶךָ תֹּאכַל לֶחֶם" (בראשית ג יז-ט). (ראו המשך דבריו שם על קין ש"לא נתיירא מהקב"ה והיה קשה עורף, ואמר אני אהיה עובד אדמה"). כך מפרש גם רש"י בראשית ד ב: "לפי שנתקלה האדמה, פירש לו מעבודתה". אבל פרשני מקרא מאוחרים רואים במקצוע רעיית הצאן גם מעלה בפני עצמה ולא רק התרחקות מעבודת האדמה הפחותה או המקוללת: "שהיתה מלאכת חכמה יותר ממלאכת עבודת אדמה" (ספורנו). ופירוש אברבנאל מדגיש את מעלת החי על הצומח: "... שהנה היה זה להיות התעסקותו בחי המרגיש שהיא מדרגה נכבדת מהצומח". ופירוש מלבי"ם תורה אור אומר: "אבל הבל בחר לו להיות רועה צאן והיה רועה חכם ונאמן לנהלם בנאות דשא ולנחותם על מי מבועות". ואחרים מדגישים שבכך הבל היה דגם וביטוי לכל המנהיגים שתחילתם במקצוע רעיית הצאן ובפרט משה. ראו עוד פירוש צרור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, תלמיד ר' יצחק די ליאון, ספרד המאה ה-15) שמוסיף את אלמנט הנגינה המלווה את מקצוע הרועים: "ושם אחיו יובל שהיה מסייעו במקנה והיה אבי כל תופש כנור ועוגב והיה אומן בזה כמו הרועים שמתלמדים לנגן בכנור ועוגב וזה לאות כי כבר היה קיום להבל ולכן היו מנגנים בצלצלי שמע". והרי לנו גם דגם בית אב לא רק למשה, כי אם גם לדוד ודווקא מצאצאי קין. הבל היה רועה הצאן הראשון ויובל מצאצאי קין הוסיף את "חליל הרועים".

¹⁰ ובנוסחאות אחרות, תועלת.

¹¹ מדרש זה מצטרף לדעת פרשני המקרא שראינו בהערה הקודמת, שבשח רעיית הצאן לעומת עבודת האדמה, לא משום שנתקלה האדמה בגזירת חטא אדם הראשון, אלא משום שיש בה משהו המשעבד את האדם והופכו ללהוט לקנין החומרי. המונח קניין מקורו דווקא במקנה, אבל קין (שבשמו שנתנה לו אמו יש קניין) הוא האיש הלהוט, בעיני חז"ל, בעוד שהבל בעל המקנה מצטייר כצנוע יותר. ראו התמונה המאוזנת שמציג המלבי"ם מהבל וקין ועד פרשתנו: "ידוע שעסק המרעה ועסק עבודת האדמה לא יתכנו באיש אחד, כי הם אומניות חלוקות. שהעובד אדמה צריך שישכון במקום אחד קבוע לזרוע ולהשביח את האדמה, עד שתהיה שדה תבואה, שזה לא יצלח אם נוסע ממקום למקום. מה שאין כן הרועה, צריך ליסע תמיד ממרעה למרעה. וע"כ כתיב ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה, כי היו אומניות חלוקות. והאבות היו רועי צאן והמצרים היו עובדי אדמה, ותועבת מצרים כל רועי צאן". האנושות זקוקה לשניהם ו"תועבת מצרים", היא כשיטת רש"ם לעיל. אבל במדרש, יש קו ישיר מהבל לאבות ומקין למצרים, ורעיית הצאן, עם כל נמיכותה, עדיפה על עבודה חקלאית והצמדות לקרקע. האם השתנה היחס לעובדי אדמה עקב הסתאבות השלטון ולא רק בשל הבל וקין ההיסטוריים? האם יש בכך מין תנועה נגדית למצרים? נשמח לשמוע דעות בנושא זה. בינתיים, ראו דברינו [איש האדמה](#) בפרשת נח.

¹² אם גלשנו ליצחק, מה עם אברהם? גם לו וללוט אחיינו יש מקנה רב, גם הוא רועה צאן ובקר והריב ביניהם ממחיש שגם למרעה יש גבולות ו"טריטוריה". לא מנינו את אברהם ברשימה משום שאנחנו מתמקדים בביטוי "רועה / רועי צאן", במקרא או בספרות חז"ל. אבל כאשר אחי יוסף אומרים לפרעה: "רְעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבוֹתֵינוּ", אולי הם מתכוונים לאברהם סבא רבה ואולי לאבות קדומים עוד יותר. נחזור לביטוי "רועה צאן".

רשב"ם בראשית כה כז – יעקב הרועה

"ויעקב איש תם יושב אהלים" - רועה צאן אביו, כמו שפירשתי אצל יושב אהל ומקנה.¹³

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית כט ט – רחל הרועה

"ועודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן". לפי שלאה היתה כבר גדולה וראויה להינשא לא שלחה אביה עם הצאן: "כי רועה היא". וכן היו השבטים, שנאמר: "רועי צאן עבדיך" (בראשית מז ג).¹⁴

בראשית רבה סד ג פרשת תולדות – יצחק עובד אדמה, מתעשר ומעשר

"ויורא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ" - עשה שְׁכוּנָה בארץ ישראל: הוּי נוטע, הוּי זורע הוּי נציב. דבר אחר: "שכון בארץ" - שְׁכַן את השכינה בארץ.¹⁵

שמות רבה ב ב – ומשה היה רועה¹⁶

"ה' בשמים כסאו עניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם: ה' צדיק יבחן... " (תהלים יא ד-ה).¹⁷ ולמי בוחן? לצדיק. ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה שנאמר: "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן" (תהלים עח ע). מהו "ממכלאות צאן"? כמו "ויכלא הגשם" (בראשית ח ב): היה מונע הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך; ואחר כך מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני; ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלין עשב הקשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו, יבוא וירעה בעמי...¹⁸

¹³ אנו מורגלים לחשוב שיושב אהלים של יעקב הוא אהלי תורה. זאת, בעקבות רש"י והמדרשים הרבים, כגון זה שבבראשית רבה סג י: "ויעקב איש תם יושב אהלים, שני אהלים: בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר". ראו דברינו [שם ועבר אבות אבותינו](#) בפרשת נח. ובשמות רבה שמות רבה (שנאן) א א: "היה יצחק משחר מוסר ליעקב ולמדו יצחק אביו תורה ויסרו בבית תלמודו, שנאמר: ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה). ולמד מה שלמד מאביו ואחר כך פירש מאבותיו ונטמן בבית עבר ללמוד תורה". ומדרש תנחומא מוסיף שלמד גם תורה בבית מדרשו של אברהם. באים פרשני המקרא, בראשם רשב"ם ואינם מהססים לקבוע שיושב אהלים הוא רועה מקנה וצאן. רשב"ם הנ"ל אף מוסיף וממשיך שלפיכך שלחה אותו רבקה להביא גדי עזים מן הצאן כשהתחפש לעשו: "לך נא אל הצאן - ממקום אומנתו שהיה יושב אוהלים". וחזקוני מקשר זאת עם רעיית צאן לבן, לאמור שיעקב בא ללבן עם מקצוע מכובד ביד שיש לו מאבותיו: "יושב אהלים - לפי פשוטו אהלים של צאן, כמו אביו יושב אהל ומקנה. ולפי שעתיד לומר שהיה רועה את צאן לבן, קדם ולמדך שאומנתו לרעות צאן". ואף אבן עזרא נראה שמסכים עם רשב"ם וחזקוני. ראו דברינו בפרשת וישב [אין מקרא יוצא מידי פשוטו](#).

¹⁴ כרגיל יש להשלים את הפסוק ולקרוא אותו עד סופו: "רועי צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו". בית אברהם מצד אחד של הקשת הפוריה ובית נחור אחי אברהם מהעבר השני, כולל רבקה אם יעקב ולאח ורחל נשותיו, כולם עוסקים ברעיית צאן ומקנה. וכשיעקב פוגש את רחל הרי לנו "אהבת הרועים" וכשהוא בא ללבן הוא בא אמנם בחוסר כל, אבל עם מקצוע מוכר ביד (חזקוני בהערה הקודמת).

¹⁵ התחנה הבאה הם בני יעקב רועי הצאן שכבר ראינו בפתח דברינו שאחזו מלאכת אביהם. אך לפני שנעבור מספר בראשית לספר שמות ולמקורות נוספים, נחזור מעט אחורה לדמותו של יצחק שלצד רעיית הצאן, עבד אדמה והתפרנס ממנה בכבוד, וזכה לקיים מצוות התלויות בקרקע. כנגד הראייה הנחותה של עובדי האדמה המתייגעים להוציא "לחם מן הארץ" והפסטורליה הצבעונית של רועי הצאן, עומדת דמותו של יצחק כבית אב למי שנאחז בארץ המובטחת ומתגבר גם על שנות רעב. ראו דברינו [יצחק אביו](#) וכן [מאה שערים](#) בפרשת תולדות. נראה שגם מתולדות התפתחות האנושות ניתן ללמוד שעם כל חסרונות 'להיטות לאדמה' (ולבעלות עליה מה שהביא גם לשפיכות דמים קשה בהיסטוריה ולקדושת 'טריטוריות') האדם למד בהדרגה להתיישב במקום מסוים ולהפסיק לנדוד, לא רק בשל הצורך בגידולי שדה למחייתו, אלא גם כאמצעי להזנת בעלי החיים שלא תמיד יש להם מרעה זמין במרחק סביר. ראו כל ההבטחות על הארץ לאבות ולמשה וכל אוסף המצוות התלויות בקרקע.

¹⁶ נשארו לנו שני המנהיגים הרועים הקלאסיים: משה ודוד. הסדר ההיסטורי הוא כמובן משה ואחריו דוד, אך אנו נלך בסדר של המדרש שמקדים את דוד משום שהוא מבקש לסיים במשה, בפסוק "ומשה היה רועה" שהוא עיקר הדרשה שם.

¹⁷ כדאי לראות את המדרש שם במלואו שהוא דרשה קלאסית, איך הדרשן "פותח בכד ומסיים בחבית", מרחיק לכת לבית המקדש והשכינה, לשכר שמירת התורה וכו' וכו', והקהל במתח רב, שמא שכח הדרשן שהוא עומד בפרשת שמות, וכיצד זה יגיע אל הפסוק: "ומשה היה רועה" שהוא עניינו של יום. ואנו תפסנו את המדרש באמצעיתו והקורא החרוץ ילך אל נביעות המים ויגמא בשקיקה את כולו.

¹⁸ עוד על דוד הרועה, ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור קיח: "מאת ה' היתה זאת... מְדַבֵּר במלך דוד מלך ישראל. בשעה שהיה רועה צאן אביו, ובשעה קלה נעשה מלך, והיו הכל אומרים: עכשיו היה רועה צאן, ועכשיו הוא מלך! והוא משיב להם: אתם תמיהים עלי? אף אני תמה על עצמי יותר מכם. ורוח הקודש משיבה אותם: מאת ה' היתה זאת. משל לאחד שהיה עושה מישרא לכובסים והרי הוא עשוי אפרכוס. והיו הכל תמיהים עליו! והוא אומר להם: אתם תמיהים עלי? ואני תמה על עצמי יותר מכם. ורוח הקודש משיבה להם: מאת ה' היתה זאת". ובספרי דברים פרשת האזינו פסקא שלד נמצא דוד בחברה טובה עם יוסף שדילגנו עליו ועם יהושע בן נון שלא נספיק להגיע אליו: "מה תלמוד לומר: הוא והושע בן נון? להודיע צדקו של יהושע. שומע אני שצפת דעתו עליו משנתמנה ברשות? תלמוד לומר: הוא והושע בן נון - הושע בצדקו. אף על פי שנתמנה פרנס על ישראל הוא הושע בצדקו. כיצא בו אתה אומר: ויוסף היה במצרים (שמות א ה) - וכי אין אנו יודעים שיוסף היה במצרים? אלא להודיע צדקו של יוסף שהיה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנתמנה מלך במצרים הוא יוסף בצדקו. כיצא בו: ודוד הוא הקטן (שמואל א יז יד) - וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן? אלא להודיע צדקו של דוד שהיה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנתמנה מלך על ישראל, הוא דוד בקטנו". אך נחזור למקרא הרי שם אין הדברים מובנים מאליהם ונראה שיש צורך בתזכורת לדוד מהיכן הוא בא: "וְעֵתָהּ פֶּה תֹאמַר לְעַבְדֵי לְדָוִד פֶּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן הַנְּהוּי מֵאַחֵר הַצֹּאן לְהִיּוֹת נָגִיד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב ז, דברי הימים א יז ז). ראו פירוש משך חכמה על במדבר כה ה (סוף פרשת בלק) שמסביר מדוע תזכורת זו היא סיבה שלא דוד, אלא שלמה בנו יבנה את בית המקדש:

ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן. אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות.¹⁹ כיון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, שמא עיף אתה? הרכיבו משה על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך, אתה תרעה צאני ישראל. הוי: "ומשה היה רועה".²⁰

שמות רבה ב ג פרשת שמות – מבחן למנהיגות

"ומשה היה רועה". זהו שכתוב: "כל אמרת אלוה צרופה" (משלי ל ה) - אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה. הרי לך שני גדולי עולם שבדקם הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלם לגדולה. בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל ... מלמד שהיה דוד מקיים המשנה: "אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל".²¹ אמר לו הקב"ה: נמצאת נאמן בצאן, בוא ורעה צאני ... וכן במשה הוא אומר: "וינהג את הצאן אחר המדבר" - להוציאן מן הגזל. ולקחו הקב"ה לרעות ישראל, שנאמר: "נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן" (תהלים עז כא).²²

מדרש זוטא רות (בובר) פרשה ב – שלושה רועי צאן

"ותלך ותבוא ותלקט בשדה" (רות ב ג). מפני מה כתב דוחקן של צדיקים הראשונים? להודיע לאחרונים שאף על פי שהיו עניים היו בוטחים בבוראם, לפיכך קנו חיי העולם הזה וחי העולם הבא, ושבחן נאה לי בכל דור ודור, משה היה רועה, שנאמר: "ומשה היה רועה את צאן יתרו" (שמות ג א), ויעקב היה רועה, דוד היה רועה, שנאמר: "מֵאַחַר עֲלוֹת הַבָּיִאוֹ לְרֵעוֹת בְּיַעֲקֹב עֲמוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל נַחְלָתוֹ" (תהלים עח עא).²³

מסכת יבמות דף טז עמוד א – רבי עקיבא אפילו לא רועה צאן

אמר להם: אח קטן יש לי, בכור שטן הוא, ויונתן שמו, והוא מתלמידי שמאי, והיזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא, ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ומקבלים גרים מן הקרדוין ומן התרמודים.²⁴

"וזאת התשובה שהשיב השם יתברך לדוד: אני לקחתך מן הנהו מאחר הצאן להיות נגיד על ישראל ... ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ. ולפיכך, אם תבנה הבית, יאמרו שזה לחוק ממלכתך ולהגדיל שמך בשם קדוש מקיים הדת, ולא לשם שמים". אבל שלמה שנוגד למלכות הוא יבנה הבית: "ויאמרו כולם שהוא לשם שמים, דלהחזיק המשרה בידו אינו צריך, שהוא ירושה אצלו". יש אולי בכל זאת יתרון למי שלא עבר את רעיית הצאן ונולד למלכות (הגם שסופו אינו טוב).

¹⁹ חסות הוא סלע מחסה וברכה של מים היא גב. ראו מלכים ב' ג טז, ירמיהו יד ג, מועד קטן כה ע"ב.

²⁰ כבר הרחבנו בנושא משה הרועה בדברינו [ומשה היה רועה](#) וכן [אסורה נא ואראה](#) בפרשת שמות. כאן רק נוסיף שבניגוד לדוד שתחילתו ברעיית צאן, משה התחיל בבית המלכות. ראו ספרי דברים פייסקא שזו שמונה את רשימת כל האנשים שחיו מאה ועשרים שנה ושחיייהם נחלקו לשלוש קבוצות של ארבעים שנה כל אחת: הלל, רבי יוחנן בן זכאי, ר' עקיבא ומשה. הכנת משה להנהגה הייתה מורכבת מארבעים שנה בבית המלכות ולאחריהן ארבעים שנה ברעיית הצאן. לאורך כל הנהגתו של משה את עם ישראל מוזכר לו כל הזמן עברו והתנסותו ברעיית הצאן (במדרש, לא במקרא, בהפך מדוד). ראו מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן כב: "אמר ליה הקב"ה למשה: כמה פעמים אני מצוה אותך עליהם שלא תקפיד כנגדן אלא הנהיגם כרועה הצאן שבשבילן העליתי אותך ובשבילם תמצא חן וחסד וחיים וכבוד לפני". ואחרי קנאותו של משה בחטא העגל: "לכך א"ל הקב"ה למשה: מנה אותם כמה חסרו ... משל המלך שהיה לו צאן הרבה ונכנסו לתוכן זאבים ובקעוים. אמר המלך לרועה: מנה את הצאן כמה חסרו. כך א"ל הקב"ה למשה: לך מנה את ישראל כמה חסרו" (תנחומא כי תשא סימן ט). והקשה מכולם, במשל של הרועה שמפקיר את הצאן, בנימוק הגזרה שמשה לא ייכנס לארץ: "אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. ביקש הרועה לנכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השבית הצאן! ... שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר? ... אלא, תהא בצדם ותבוא עמהם". (במדבר רבה יט יג). וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן וכן בדברינו [דור המדבר ותלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך. רועה הצאן אצל דוד מונע ממנו לבנות את בית המקדש, ואצל משה, מלהיכנס לארץ.

²¹ "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל". מסכת בבא קמא פרק ז משנה ז. ובברייתא בגמרא דף עט ע"ב: "... אבל מגדלין בחורשין של ארץ ישראל ... במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו" (היכן זה?).

²² רועי הצאן יוצאים אל המדבר, אל הדבר הבראשית, אל מה שלא שייך לאף אחד ושייך לכולם. אולי תזכורת למנהיגים שמשרתם איננה "נחלת אבות". ובתקופת הבל ראש לרועים היה כל העולם "מדבר" בהיבט זה. ראו דברינו [תורה ומדבר](#) בפרשת במדבר.

²³ כאן הסמל של רועה הצאן הוא לא סתם חיי פשטות וחופשיות ולא שום שבח (ראו הערה 9), אלא חיי דוחק ועוני. ומה עניין רות לכאן? רק העוני והדוחק? או שמא העניים ההולכים אחר הקוצרים ומלקטים את מה שנפל מהם ואין שווה להם לטרוח ולהרים, דומים לצאן שעולה על שלף השדה אחר הקציר?

²⁴ אגב דיון הלכתי אם צרת הבת (אישה שנייה שנשאה יחד עם בתו של אדם לאחיו שמת וכעת הן נופלות לפניו לייבום) מותרת או אסורה, מביאה הגמרא את הסיפור על ר' דוסא בן הרכינס שהיה כבר זקן וכבד ראייה ולא יכול לבוא לבית המדרש ובאו חכמים

תנא: כשנכנסו, נכנסו בפתח אחד, כשיצאו, יצאו בשלשה פתחים. פגע בו ברבי עקיבא, אקשי ליה ואוקמיה.²⁵
 אמר לו: אתה הוא עקיבא, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!²⁶

רד"ק בראשית כא כ – מלאכת אבות

... וראוי לאדם ללמוד מלאכת אביו, כמו שאמרו בחירם ואביו איש צורי וכו'. ואמרו רבותינו ז"ל (ערכין ד' י"ו)
 מכאן שחייב אדם ללמוד מלאכת אביו. ואמרו בני יעקב: "רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו" (בראשית מז
 ג).²⁷

שבת שלום
 מחלקי המים

לבקרו ולשנן מסורות הלכתיות ששמר, והוא מזהיר אותם שלא ייכנסו לוויכוחים עם יונתן אחיו "בכור שטן" שהיה מתלמידי בית שמאי.

²⁵ על כל שאלה של יונתן, הייתה לר' עקיבא תשובה ראויה.

²⁶ יונתן בכל זאת מצליח לפגוש את ר' עקיבא ומנסה לקנתרו ולהתנצח עימו בהלכה, אך ללא הועיל. יונתן "בכור שטן" מגדף את ר' עקיבא ואומר לו שעדיין לא הגיע אפילו למדרגת רועי בקר (שיכולים לדון בדיני ממונות למשל, מסכת סנהדרין דפים כג-כה ועוד), וזה עונה לו שאפילו לדרגת רועה צאן לא הגיע! זה ר' עקיבא שתחילתו כרועה (צאן?) של כלבא שבוע (כתובות סב ע"ב), ואחרי כל התורה שלמד ונעשה גדול בישראל לא גבה לבו ולא רמו עיניו! (מהרש"א מפרש בגמרא שם שהוא רומז למשה שהיה גם הוא רועה צאן ואומר: עוד לא הגעתי לדרגתו של משה, שזה אולי מענה למדרשים שדברים שנתגלו לר' עקיבא, לא התגלו למשה, גמרא מנחות כט ב, במדבר רבה יט ו). ראו אזכורו של ר' עקיבא כרועה צאן גם ע"י רבי אלעזר בן עזריה עמיתו שאומר בעקיצה: "עקיבא בתרמילו ואנא חיי?" (יבמות פו ע"ב). עוד בעניין רועי צאן שנחשבו, בימי המשנה והתלמוד, בארץ ישראל, גרועים אפילו מרועי בקר, ראו סנהדרין כו ע"א בטרונייתו של ריש לקיש על חכמים שחשודים בעיניו על שמירת שביעית שאינן ראויים לקדש את החודש. וכשהם קובלים עליו לפני ר' יוחנן על שכינה אותם רועי בקר הוא עונה להם שגם אם היה מכנה אותם רועי צאן, לא היה יכול לעשות לו כלום: "כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה: קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי? - אמר להו: ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה?" השוו שני סיפורים אלה זה כנגד זה.

²⁷ רד"ק מתכוון למאמר חז"ל בגמרא ערכין טז ע"ב: "מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו? שנאמר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת (מלכים א ז)". וכבר ראינו בעצם עניין זה בדברי רבינו בחיי לעיל. בדברים אלה, נחזור לפרשת השבוע ונחתום בה את דברינו ונאמר: יהי רצון שנזכה להמשיך אומנות אבותינו ולהיות רועי צאן פשוטים וצנועים כמותם. ואם נזכה, אולי גם נגיע לדרגת רועה צאן של רבי עקיבא.